

Др Драгица С. Дракић, ванредни професор
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду
D.Drakis@pf.uns.ac.rs

НАЧЕЛНА РАЗМАТРАЊА О ИСТИНИ – УОПШТЕ И У КРИВИЧНОМ ПРАВУ*

Сажетак: У свом раду аутор се бави вечним питањем истине – уопште и у кривичном праву. У првом делу рада аутор говори о значају истине као такве, али и о месту и улози коју она заузима у данашњем времену. Појом прелази на разматрање идеје истине у савременој филозофији и правосудној традицији, с обзиром на то да Стивена Грчка представља колевку ове идеје. Овај део рада завршава анализом Аристотеловог схватања истине, са којим, по мишљењу аутора, зајочине нова ера модерног поимања феномена истине.

У наредној целини свој научног рада аутор анализира мишљења истакнутих филозофа двадесетог века који су се бавили изв. чињеничном истином, у коју убраја и истину до које се долази у кривичном праву. Појом разматра ово последње питање. Закључује да је највише до чега се може доћи у кривичном процесу – уверење, то јест веровање да смо у поседу истине. А што се тиче досегање „објективне“ истине, као безрезервне извесности о томе да је извршено кривично дело, као и свих појединосних његових извршења, аутор сматра да је то „вечни“ али никада досегажни идеал. На крају предлаже модалитет истине до које се у најбољем случају може доћи у кривичном праву и процесу.

Кључне речи: истина, кривично право, кривични процес, филозофија, веровање, извесност.

У времену свеопште кризе морала, али и свих других духовних вредности у којем живимо¹, запитаност над изворном суштином феномена исти-

* Рад је настао као резултат научног ангажовања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја „Људска, репродуктивна права и демографске промене“ у 2016. години.

¹ С тим у вези, за канадског филозофа Чарлса Тејлора три најзначајније болести модерног доба су: укидање наших моралних хоризоната, што доводи до страха од губитка смисла;

не, као и искрено залагање да се она оствари у практичном животу, привилегија је малог броја духовних прегалаца и истинољубових појединаца. Паралелно са тим, догађа се још један парадокс. Што се, с једне стране, мање цени истина као таква, то се, с друге стране, у говорном свету чешће употребљава термин који се на њу односи. Премда овај тренд може на први поглед деловати као нелогичан, он је за сваког мислећег човека психолошки објашњив и разумљив када се доведе у везу са нашом почетном констатацијом.

Не улазећи дубље у разјашњење релације из претходног пасуса, треба рећи да је за већину људи данас питање истине од другоразредног значаја – сувишни и стога непотребни баласт, који само може да штети циљевима, стремљењима и интересима „модерног” човека². За њих истина није достојна било каквог поштовања нити увиђавности³. Истина се данас доводи у питање не само због тога што често „стоји на путу” и спречава тренутно задовољење интереса „просечног” човека, као и утољење његових ниских страсти и неприродних склоности, већ и због своје садржине и суштине, која се карактерише као произвољна, несигурна и самим тим хаотична. Како истина не поседује објективну стварност, није нешто материјалистичко – мерљиво и опипљиво, њу би наводно свако могао досећи, само ако би он то хтео, руководећи се при том својом самовољом и препуштајући се својој ћуди. Она се, владајуће је мишљење данас, може и треба препустити диспозицији воље сваког појединца да самостално одлучи, да ли ће је приградити, али и како ће доћи до ње и у којој форми и са каквом садржином ће је презентовати. У

неконтролисано деловање тзв. инструменталног ума, што има за последицу немогућност да одредимо истинске животне циљеве и да њима тежимо; губитак слободе. Видети, Џ. Тејлор, *Bolesti modernog doba* (превод са енглеског), Београдски круг – Ћигоја, Београд 2002, 15. Консултовати такође, М. Трајковић, Морал у беспућу политике, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2 / 2010.

² Када овде користимо реч „модерног” човека, не мислимо само на човека данашњице, већ и на човека с почетка двадесетог века, све до данашњих дана. У вези са претходно реченим у горњем тексту, треба рећи да постоје и аутори, који такође сматрају да истина није могућа, али не зато што штети интересима „модерног” човека, већ због тога што је неспособна са „природом” овог човека, чији живот карактерише непокојство, страх, апатичност и безнађе, те је, као такав, испражњен од било каквог смисла, хуманости или узвишености. Стога, „људи који траже истину могу осећати само жал”. Јер, „не постоји истина, већ само живе истине”, као „плодови нашег непокојства”. Видети, Е. Сиоран, *Крик безнађа* (превод са румунског), Октоих, Подгорица 2001, 83.

³ Нема сумње да је било времена у нашој прошлости у којима се истина једнако мало ценила као и данас, као што су одувек постојали људи који ни најмање нису држали до истине. У природу ових људи на маестралан начин проникнуо је Бекон. Његово запажање актуелно је и данас. Он је изјавио следеће: „Да ли ико сумња да када би се из људских умова повадила сва ташта мњења, ласкаве наде, лажне вредности, необузdana маштања, и томе слично, да би умови једног броја људи спласнули и остали јадни, пуни сете, рђавог расположења, непријатни сами себи?”. – Ф.Бекон, *О истини*, Есеји (превод са енглеског), Матица Српска, Нови Сад 1952, 17.

свим областима друштвеног живота срећемо се мање-више са оваквим, прагматистичким па и нихилистичким поимањем значаја и карактера феномена истине. У последње време манир ниподаштавања истине, са свим штетним последицама које из тога произлазе, захватио је и домен односа међу државама на глобалном плану. Истина и за њом следујућа правда и праведност⁴ више ништа не значе⁵. Незаинтересованост за проблеме другог и безобзирност према другоме уобичајено је средство „комуницирања”, између појединаца, али и међу државама. Стога, покушај да се досегне истина, или барем да се њој приближимо, није само друштвени императив, већ и насушна потреба појединца. У крајњој линији, „појединцима су истине потребне да би успешно могли крчити пут кроз шикару ризика и ситуација са којима се људи, без изузетка, сусрећу током живота”⁶. С друге стране, безобзирно и лицемерно, дакле неистинољубиво друштво, осуђено је на духовно изумирање, а тиме и на пропаст. Из тог разлога, ниједан разуман човек не би смео себи допустити да трајно напусти порив за истином, а најмање да се одрекне жеље да се иста досегне. Уосталом, нису малобројна мишљења да је овај порив за истином људској јединки природен, да као такав представља егзистенцијалну потребу појединца. Како је наш уважени академик Никола Милошевић рекао – у људским бићима, осим потребе за илузијама, свакако постоји и одређена потреба за истином. „Постојање те потребе сведочи да чак и оне илузијама највећма склоне особе имају у себи неку спознају о томе шта је истина”⁷. За Бекона, тежња за истином „јесте најузвишеније добро људске природе”⁸. Она прочишћује дух, наговештава слободу појединца, учи критичком мишљењу, ставља у приправност душевне снаге отпора, представља брану од отуђености, као и сваке друге унутарње или споља наметнуте тираније⁹. Зато је питање о томе шта је истина једнако актуелно данас, као што је било и пре. Јер, појам истине или истинитога, јесте стар, али није застарео¹⁰.

Циљ нашег рада је афирмисање начела истине, уопште и у кривичном праву, указивање на његов значај, а следствено томе и на значај односне људске

⁴ Како је рекао немачки филозоф Вилхелм Зауер, „истина је, правно гледано, предступањ за праведност”. Видети, W. Sauer, *Einführung in die Rechtsphilosophie*, 2. Auflage, Duncker & Humblot, Berlin 1961, 143.

⁵ На „девалвацију” правде указивао је, помало у сатиричној форми, Бертолд Брехт: „Неправда често стиче карактер права напросто услед тога што је честа”. Видети, Б. Брехт, *Суђење*, Календарске приче (превод са немачког), Матица Српска, Нови Сад, 114.

⁶ Н. Frankfurt, *O istini* (prevod sa engleskog), Algoritam, Zagreb 2009, 30.

⁷ N. Milošević, *Istina i iluzija*, Stylos, Novi Sad 2001, 154.

⁸ Ф. Бекон, *op. cit.*, 18.

⁹ Слично и Ернст Блох: „Истина ослобађа, пошто је слободи и истини заједничко да су обе лишене отуђења”. – E. Bloch, *O slojevima slobode*, u: *Politička mjerenja*, Svjetlost, Sarajevo, 1979, 223.

¹⁰ Тако, К. Hamburger, *Istina i estetska istina* (prevod sa nemačkog), Svjetlost, Sarajevo 1982, 20.

врлине која из овог начела происходи. Оправданост проучавања ове теме је несумњива, јер је реч о једном од највреднијих постулата и путоказа људског живљења „који води људски живот и поставља му меру”¹¹. Ипак, испуњење предњег циља биће тешко достижно у оквиру једног научног рада. Због тога имамо намеру да предметној теми посветимо неколико радова. У овом научном раду покушаћемо да у најопштијим цртама осветлимо феномен истине, уопште и у кривичном праву, свесни свих ризика којима ћемо бити изложени због комплексности и многострукости феномена истине. Начелно, појму истине може се придати вредносно, али и неврдносно значење¹², као што се може разматрати на општем плану, али и у равни конкретно-појединачног. Овај појам равноправно припада етици, естетици, логици, праву, математици, као и другим наукама и научним дисциплинама, метафизици, филозофији, религији, семантици, али и неким областима теорије и праксе у најширем смислу и контексту које нисмо навели. Полазећи од тога, Карл Јасперс (Karl Jaspers) је својевремено рекао да је „питање о бићу истине једно је од оних питања филозофирања која изазивају вртоглавицу, и његовим изналажењем замрачује се онај очаравајући сјај истине”¹³. Узимајући у обзир напред речено, јасно је да, чак и када бисмо то хтели, не бисмо могли да у само једном раду, свим или барем већини мишљења и погледа на феномен истине, поклонимо одговарајућу пажњу. Стога ћемо у даљем тексту указати само на поједина мишљења, која или нисмо могли никако заобићи због њиховог значаја за еволуцију идеје о истини, или су нам се учинила интересантним за разјашњење начела истине у кривичном праву.

Говорити о истини¹⁴, али и о другим фундаменталним питањима људског бивства, а не спустити се у колевку европске цивилизације и културе – Стару Грчку, било би неоправдано. Јер, готово свака позната и узвишена људска идеја и мисао налази своје корене у старогрчкој филозофији и песничкој традицији. Тим пре то важи за идеју истине, која се први пут на тако прегнантан начин оваплотила у Хомеровим речима, који се „определио да дела Тројанаца прикаже ништа мање него дела Ахајаца, и да уздиже славу Хектора, непријатеља и пораженог човека, ништа мање од славе Ахилеја, хероја његовог родног народа”¹⁵. Како је рекла немачки филозоф јеврејског порекла Хана Арендт (Hannah Arendt), то се никада пре није догодило, „ниједна

¹¹ К. Hamburger, *ibid*, 23.

¹² С тим у вези, у речнику српског језика, као значење речи истина, између осталог стоји: – „оно што одговара стварности, чињеницама...”; – високи морални принцип, правда...”. Видети, Група аутора, *Речник српског језика*, Матица Српска, Нови Сад 2007, 491.

¹³ К. Jaspers, *Filozofija egzistencije* (drugo izdanje), Prosveta, Beograd 1973, 62.

¹⁴ О лажи као негацији истине видети, Д. Ћорић, Модерност односа истине и лажи и њихова етичка, филозофска и друштвена вредност, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2012, 332-336.

¹⁵ Тако, Н. Arendt, *Istina i politika* (prevod sa engleskog), Gledišta, br. 5,6, Beograd 1971, 879.

друга цивилизација, ма колико она била блистава, није била у стању да гледа једнаким очима на пријатеља и непријатеља, на успех и пораз¹⁶. У даљем тексту ћемо се осврнути на поједина мишљења из тог времена која погађају питање истине.

Грубо би се могло рећи да је историја мишљења о идеји истине у Старој Грчкој прошла пут од тврдње да постоји апсолутна истина, до тврдње да има основа и оправдања да се сумња у све што се држи за истинито.

Тврдња о постојању једне, апсолутне истине могла би се свести на познати Хераклитов фрагмент који гласи: „Људска природа не поседује никакво знање, док га божанска природа поседује”. Исказ, попут овог Хераклитовог, изrekli су, сваки на свој начин, бројни предсократски филозофи, а исто тако и Сократ, Платон и Аристотел. У овоме им је, као што смо видели, претходио Хомер¹⁷. Из овог исказа могло би се закључити да су наведени знаменити грчки песници и филозофи негирали сваку могућност да и човек доспе у posed, апсолутне, безгрешне и целовите истине, те да је иста приступачна искључиво боговима¹⁸. Ипак, овакав закључак би могао остати непотпун уколико се не би истакло да су они, сваки на свој начин, прихватили могућност да и човек, у одређеној мери, такође може бити сопственик, додуше ограничене, несавршене и фрагментарне истине. Ако би се напред речено могло, само условно и за потребе нашег рада, уобличити као неки општи закључак, треба рећи да су се њихова мишљења свакако значајно разликовала у појединостима. Ово потврђују речи познатог немачког класичног филолога и хеленисте Бруна Снела (Bruno Snell), који је рекао да, „можемо посумњати да бисмо се упетљали у једну ватрену расправу ако би било који од њих требало да каже шта је подразумевао под божанским знањем, као и под његовим људским панданом, шта је сматрао границама и поузданошћу људске способности поимања”¹⁹.

Тако, Хомерови²⁰ спевови Илијада и Одисеја²¹ приказују нам певача чије речи не потичу од његовог сопственог дара или од његовог личног искуства,

¹⁶ Н. Arent, *ibid.*

¹⁷ Тако, Б. Снел, *Откривање духа у грчкој филозофији и књижевности* (превод са енглеског), Карпос, Лозница 2014, 165.

¹⁸ Како је рекао пољски књижевник и интелектуалац Јан Парандовски: „Као што почети земљорадње и морепловства, трговине, медицине и различитих других знања, заната и вештина имају своју митологију, у којој се човеков ум одриче права да их открије сам, без помоћи надземаљских сила, тако је и књижевност некада тражила своју колевку у свету богова и хероја”. Видети, Ј. Parandovski, *Poziv*, у: *Alhemija reči*, Kultura, Beograd 1964, 13.

¹⁹ Б. Снел, *ibid.*

²⁰ Видети о Хомеру и рођењу трагедије, V. Kaufman, *Tragedija i filozofija* (prevod sa engleskog), Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1989, 110-129.

²¹ Хомер се у својим списима користио особеним, симболичним језиком, због чега поједини аутори истичу да његов језик „поседује неку врсту литургичког карактера”. Видети, Ј. Parandovski, *Reč*, у: *Alhemija reči*, *op. cit.*, 135.

већ оног који је надахнут богом. Само искуство богова може бити потпуно, док је искуство човека несавршено и крње. Пошто су једино богови увек близу истине, јер све виде и све знају, ван сваке сумње је да су они моћнији од човека, а само ретки међу људима (песници) могли би бити надахнути њиховом милошћу, и могли би се напојити из врела божанске савршености²². Слично описује могућности и границе човека у процесу досезања истине у својој Теогонији и Хесиод. И њему су, као што је и Хомер за себе тврдио, наводно помогле Музе да у тренуцима песничког надахнућа сазна истину. Штавише, оне је њему непосредно „саопштавају”. Стога Хесиод гледа на себе као на човека нарочите врсте, а на своју истину као на нешто савршено. Могло би се рећи да се његово сазнање налази „на средокраћи између божанског знања Муза и ограниченог људског сазнања”²³. Слично мишљење касније заступа и Парменид и Емпедокле²⁴.

Наговештај нешто другачијег виђења истине налазимо ког Ксенофана, који је био критичар Хомера и Хесиода²⁵ и који им пребацује због њиховог мишљења о боговима, те тврди да постоји једно божанство, као свеобухватно јединство. Такође, он јасно прави разлику између онога што се поуздано зна и онога што није тако, те тврди да ниједан човек не зна *saphes*, то јест оно што је очигледно, већ само *dokos*, то јест привид или појавност што се простира преко света. Док Хомер, па и Хесиод, тврде да и човек, додуше сасвим изузетно, може имати јасно знање о нечему, уколико је био у милости богова, Ксенофан осећа да је свеколико људско знање у својој суштини варљиво. Он каже: „И ниједан човек, додуше, не сагледа оно што је тачно...; јер, када би некоме у највећој мери и пошло за руком да искаже нешто што је савршено, ипак он то не зна из властитог искуства; само мњењем дотиче се свега”²⁶. И даље: „Човек може случајно рећи нешто потпуно истинито, а ипак нема никакво тачно знање за разлику од бога”²⁷. Чини се да се Ксенофан на овај начин задовољава обичном, људском истином. За њега је битно да људи стичу сазнања сопственим трудом. Чак и да никада не постану просвећени, требало би да се задовоље тиме што поседују способност да трагају за оним што је за њих боље. „Са Ксенофоном се први пут показало да су људска предузимљивост, марљивост и горљивост одлучујуће у стицању знања, као и у премошћавању јаза између људи и богова”²⁸. „Ту самостални дух са својом филозофском

²² Видети детаљније, Б. Снел, *op. cit.*, 165-167.

²³ Видети детаљније, Б. Снел, *ibid.*, 167-169.

²⁴ Видети о томе детаљно, Б. Снел, *ibid.*, 178-182.

²⁵ Тако, D. Laertije, *Životi i mišljenja istaknutih filozofa* (prevod sa starogrčkog), BIGZ, Beograd 1973, 299.

²⁶ Преузето из: М. Ђурић, *Историја хеленске еџике*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1997, 123.

²⁷ Преузето из: Б. Снел, *op. cit.*, 172.

²⁸ Б. Снел, *ibid.*, 170.

мишљу први пут устаје против целокупне епске слике света²⁹. Како је рекао уважени професор Милош Ђурић, „устајући против назадне традиције и конвенције, против мистерија и мантике, као и против митске слике света, нарочито антропоморфног политеизма, Ксенофан је у историји хеленске филозофијске мисли значајан као птица прозоркиња која навешћује зору хеленске просвећености”³⁰.

На темељима Ксенофановог учења Хераклит доследно развија идеју да је „бог, као апсолутна мудрост, један трансцендентални принцип, фундаментално различит од сваке идеје коју смртни и непросвећени људи о њему могу имати”³¹. И другим, језгровитим и прегнантним, језичко-стилски веома елегантним афоризмима Хераклит нам оставља драгоцен залог за будућност³². Не улазећи детаљније у анализу ових фрагмената, навешћемо само оне који би могли бити од значаја за тему којом се у раду бавимо. Поред напред цитираног његовог афоризма да, за разлику од људске, само божанска природа поседује пуно знање, он изјављује и да „у божјим очима све ствари јесу добре и оправдане”, док су „људи ти што су једне ствари узели за неоправдане, а друге опет за оправдане”³³. Хераклит је овим афоризмима хтео да „нагласи апсолутно савршенство божанског принципа, у поређењу са ограниченошћу, несавршенством, непотпуношћу сваког могућег својства смртога људскога рода, укључујући и знање”³⁴, односно да „само бог поседује једну синтетичку, холистичку, телеолошку визију света”³⁵. Иако је Хераклит био става да човек може стећи само непотпуно и несавршено знање, у поређењу са апсолутним, савршеним и потпуним знањем које поседује божански принцип, то не значи да је он био мишљења да човек не поседује ама баш никакво знање. Према нашем уваженом професору грчке књижевности и филозофије Мирославу Марковићу – и то човеково мањкаво знање за Хераклита ипак „јесте нека врста знања”³⁶. Међутим, оно што, по Хераклиту, човек никада неће сазнати, то је скривени универзални принцип, супстрат или супстанцију која се налази у основи сваке ствари и појаве у свету, а која стоји једино у домаћају бога.

До радикалног раскида са дотадашњом традицијом грчког поимања света и човековог места у њему долази са софистима. Невоља је што њихови

²⁹ J. Stenzel, *Metaphysik des Altertums* (Sonderausgabe aus dem Handbuch der Philosophie), München und Berlin 1931, 37. Преузето из: М. Ђурић, *Историја хеленске етике*, оп. cit, 122.

³⁰ М. Ђурић, *ibid*, 124.

³¹ М. Marković, *Filozofija Heraklita mračnog*, Nolit, Beograd 1983, 19.

³² Ни у нашем времену не јењава интересовање за Хераклита и његово учење. Видети на пример, В. Јеротић, *Са Хераклићом у 21. веку*, Службени гласник, Београд 2013.

³³ Преузето из: М. Marković, оп. cit, 179.

³⁴ М. Marković, *ibid*, 178.

³⁵ М. Marković, *ibid*, 180.

³⁶ М. Marković, *ibid*, 178.

списи готово да нису сачувани, већ за софисте и њихове ставове сазнајемо посредно, преко Платона и Аристотела, који су због познатог става према религији који су заступали софисти, исте жестоко критиковали, а нека њихова мишљења излагали руглу пред ондашњом грчком јавношћу. Ипак, раскид који се десио са ступањем на филозофску сцену софиста за нас је посебно значајан. Они су први истакли и у први план ставили, са изузетном оштроумношћу и неспецифичним резонем за оно време, феномен који би данас могли назвати људском субјективношћу. Питање је да ли су људи пре њих заиста имали свест о људској стварности као таквој, која подразумева присуство у свету једног бића које осећа, жели и мисли, а чије постојање условљава и питања и одговоре³⁷. „И док ће у исто време Сократ, који софистима дугује много, ставити нагласак на човека као таквог, на људскост коју настоји да открије у сваком појединцу, први као да су били запањени индивидуалним разликама међу људима”³⁸. То је вероватно довело до неке врсте непопустљивог индивидуализма, чији је најизразитији представник Протагора. Његову чувену изреку: „Човек је мера свих ствари, оних које јесу да јесу и оних које нису да нису”, Платон тумачи у смислу чистог индивидуалног релативизма³⁹. Протагора је наводно тиме хтео да каже, не само да појединци, макар заузимали исти положај у односу на неки предмет, овај опажају различито услед њихове посебне структуре, већ и да исти човек пред неким предметом који је претходно опазио, стиче други утисак, јер се и сам у међувремену променио⁴⁰. Диоген Лаертије још је даље отишао у својим тврдњама од Платона, јер је истицао да је „Протагора први изјавио да о свакој ствари постоје два супротна исказа”⁴¹. У сваком случају, Протагора је тврдио да је немогуће знање у смислу схватања ствари самих по себи. „Идеји о истини, делу стварности као такве, Протагора супротставља идеју истине која се сазнаје у додиру с том стварношћу, истине као људске грађевине”⁴². Посебан значај у процесу сазнавања чињеница спољног света Протагора је приписивао људским чулима. Колико год је Протагорино мишљење о овом, али и неким другим питањима, било за оно време контроверзно и због тога жестоко критиковано од стране великог броја његових савременика, па и касније, оно је, испоставиће се, са тачке гледишта нашег савременог поимања истине од непроцењивог значаја. Протагора је био први нама познати грчки мислилац који је бескомпромисно заступао став да истина

³⁷ F.-L. Miler, *Istorija psihologije* (превод са француског), Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad 2005, 41.

³⁸ H.-L. Miler, *ibid.*, 42.

³⁹ Тако, H.-L. Miler, *ibid.*

⁴⁰ Видети, H.-L. Miler, *ibid.*

⁴¹ D. Laertije, *op. cit.*, 310.

⁴² Тако, H.-L. Miler, *ibid.*

није апсолутан појам, да је она људска и самим тим релативна. Тиме је он утврдио пут модерног схватања истине које и данас има велики број својих присталица, да наиме истина није појам апсолутне датости, него резултат једног релацијског односа, неминовно условљеног субјективношћу, то јест јединственошћу и непоновљивошћу сваког појединачног људског субјекта спознаје.

Протагорино мишљење није наишло на одобравање савременика. Тако, његовој тврдњи да је сво знање условљено осетима, Платон приговара да се знање не може свести на осет. По њему, неку сталност мора поседовати субјект сазнања, па тиме и свако знање. Стога знање не може почивати на осетима. С тим у вези, у дијалогу Федон Платон каже да се душа храни божанском истином⁴³. Из тога се може извести закључак да је Платон био мишљења да људска душа ипак поседује богом дати потенцијал за откривање истине. Он је тиме хтео да поново успостави нарушено поверење у божји или универзални принцип, те реafirмише идеју о постојању великог ауторитета – божанства, које се налази изван људске сфере и које представља универзално мерило свега⁴⁴. Ипак, то не значи да је Платон заступао став да су људи безгрешни. Он је био свестан несавршености човека и неминовности да људи о истој ствари могу имати различито, па и супротно сазнање, као и супротстављено мишљење, које може бити заведено осетима. Упркос томе, по њему нема више врста истине о нечему, већ је она једна и једина. А како несавршени људи до ње долазе? Одговор би могао гласити – заједничким интелектуалним напором, јединственом и хармоничном активношћу духа. Овај одговор се намеће на основу његовог дијалога Филеб у којем он свом сада већ покојном учитељу Сократу ставља следеће речи у уста: „Јер ми се, наравно, не надмећемо да би победило оно што ја заступам или, пак, оно што ти заступаш, већ обојица треба да се заједно некако изборимо за оно што је потпуно истинито”⁴⁵. Дакле, „истину предмета не могу да открију чула и машта, фантастична по природи, већ само ум”⁴⁶. Јер, само ум захвата суштину ствари, док чула не виде даље од површине. Како је лепо рекао изузетни немачки писац и врсни интелектуалац Томас Ман (Thomas Mann), „...прозирање сваке условљене и пролазне стварности, продубљивање и прочишћавање пуког гледања у сагледање безусловне, незамућене и увек постојеће истине која се налази иза многоструке појединачне појаве и изнад ње, истине којој се ова одазива – управо то је филозофски захтев који је Платон

⁴³ Видети, Н.-Л. Милер, *ibid*, 52.

⁴⁴ Видети нпр., Платон, *Закони* (превод са старогрчког), Х. Книјга, BIGZ, Београд 1990, 319-352.

⁴⁵ Платон, *Менексен – Филеб – Критија* (превод са старогрчког), BIGZ, Београд 1983, 61.

⁴⁶ Ж.-П. Димон, *Античка филозофија* (превод са француског), Издавачка књижарница Зорана Стојановића/ Добра вест, Сремски Карловци, Нови Сад 1990, 47,48.

оставио човечанству свога доба⁴⁷. А колики је значај овог захтева за нас данас најбоље се може сагледати кроз следеће речи професора Димона (Jean-Paul Dumont): „Тек ће на крају дуге борбе и дуготрајних напора, пошто је испитана читава стварност у оба своја вида, чулном и интелигибилном, тек ће онда светлост мудрости и ума заблистати свом снагом коју људске моћи могу да поднесу⁴⁸. Разликовањем и строгим раздвајањем појаве и идеје, емпирије и духа, привидног света и света истине, времености и вечности, разликовање које у себи садржи и суд о вредности, Платон је ударио темеље каснијег хришћанства, те неоспорно представља јединствену фигуру у историји људског духа⁴⁹.

Могло би се рећи да тек са Платоновим учеником Аристотелом⁵⁰, започиње нова ера у поимању истине. У својој Метафизици он је, као први, изградио семантичку концепцију истине, из које је проистекла, још и данас актуелна и широко прихваћена, теорија кореспонденције или подударности⁵¹. Ова последња темељи се на сада већ традиционалној дефиницији истине Томе Аквинског (Thomas Aquinas), који је, позивајући се на Аристотела, формулисао истину као *adaequatio rei et intellectus*⁵², а коју је Спиноза (Benedict de Spinoza) касније прецирао: „Истина је свако тврђење или порицање о ствари, које се слаже са самом ствари. Лаж је пак такво тврђење или порицање о ствари, које се не слаже са њом⁵³. И Кант (Immanuel Kant) је као „номиналну дефиницију” прихватио Аристотелов став да се истина састоји у слагању или хармонији наших сазнања с њиховим објектима⁵⁴. Смисао Аристотеловог поимања истине је да истина, или истинитост, не припада чињеничној стварности, већ изрицању, дакле исказу, који се на ту стварност односи. Према Аристотелу, мишљење и говор су истинити „по томе што збиља постоји”, а не „по томе што је збиља истинита⁵⁵. То значи да је истинит онај

⁴⁷ Т. Ман, *Eseji II* (prevod sa nemačkog), Matica Srpska, Novi Sad 1980, 10.

⁴⁸ Ж.-П. Димон, *op. cit.*, 48.

⁴⁹ Тако, Т. Ман, *op. cit.*, 11.

⁵⁰ Ипак, између Платона и Аристотела временом долази до разлаза, те се Аристотел још за време Платоновог живота одвојио од чувене Академије. Кажу да је Платон с тим у вези изјавио: „Аристотел ме је одгурнуо као што ждребад одбијају мајку која их је родила”. Видети, D. Laertije, *op. cit.*, 140.

⁵¹ Видети о томе више, К. Hamburger, *op. cit.*, 24.

⁵² Видети детаљно о истини, Т. Аквински, *Izbor iz djela – I. svezak* (prevod sa latinskog), Naprijed, Zagreb 1990, 209-246.

⁵³ В. Спиноза, *Kratka rasprava o Bogu, čoveku i njegovoj sreći* (prevod sa nemačkog), Dereta, Beograd 2011, 75.

⁵⁴ Видети детаљно, Р. Ћицовачки, *Istina i iluzija – Kant na raskrsnici moderne* (prevod sa engleskog), Dereta, Beograd 2010, 17 – 247. О слабостима тзв. теорије сагласности видети, Е. Тугендхат, У. Волф, *Логичко-семантичка пројективика* (превод са немачког), Народна библиотека „др Душан Радих”, Врњачка Бања 2000, 169-172.

⁵⁵ Преузето из: Т. Аквински, *op. cit.*, 212.

говор о некој ствари који је изражава баш онакву каква та ствар заиста јесте. Међутим, за њега говор није само сенка суштине. Напротив, „оно што је исказано и ослобођено, заправо је суштина, која је, зато што представља истину субјекта, још стварнија и супстанцијалнија”⁵⁶. Премда код Грка област људског готово никада није била строго и у потпуности одвојена од космичко-божанске области, како је рекла наша хеленисткиња и песникиња Аница Савић Ребац⁵⁷, поменуто Аристотелова мисао „означава одлучан повратак чулном, ако не и овоземаљским стварима”⁵⁸. „Уместо да се, попут свог учитеља, уздигне до посматрања најплеменитијег појма аналогича, Аристотел тражи начин да формулише оно што у свему појединачном, посматраном у његовој посебности, јединствености и конкретном постојању, може постати предметом сазнања. Појединачно је једини стварни појам. Умни свет не постоји изван чулног”⁵⁹. Јединство и сарадња душе и тела, за њега је могућа једино у конкретном.

Заслуга је управо Аристотела што се говор о истинитим и нетачним судовима, исказима и реченицама одомаћио у савременој западној логици и теорији језика⁶⁰. Такође, Аристотел је, након што су први то учинили софисти на челу са Протагором, широм отворио врата мишљењу⁶¹, које је данас владајуће, да истина није апсолутан, већ релативан појам, јер је резултат конкретног релацијског односа чији исход умногоне, ако не и у потпуности, зависи од субјекта њене спознаје. Као таква, она се не односи на нешто што само по себи постоји, независно од субјекта спознаје, већ на нешто што има карактер догађаја, околности, начина понашања, ситуације, односно на нешто што је случај⁶². Дакле, да би нешто било, потребно је да је спознато од неког. Тиме смо дошли и до ваљане платформе за конципирање кривичноправног појма истине. Стога немамо намеру да даље износимо мишљења старогрчких, али ни других мислилаца коју су се бавили питањем истине у каснијим

⁵⁶ Ж.-П. Димон, *op.cit.*, 76.

⁵⁷ Тако, А. Savić-Rebac, *Predplatonska erotologija*, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad 1984 (prvo izdanje, Skoplje 1932), 65.

⁵⁸ Ж.-П. Димон, *op.cit.*, 66.

⁵⁹ Ж.-П. Димон, *ibid.*

⁶⁰ К. Hamburger, *op.cit.*, 26.

⁶¹ Занемарујући чињеницу да је у своју концепцију истине Декарт уградио управо заметке Аристотеловог схватања, наш филозоф Чичовачки заслугу приписује искључиво Декарту и његовим савременицима, који, као први, „повезују појам истине с појмовима јавно доступног сведочанства, извођења и доказа”; Р. Сичовачки, *op. cit.*, 19,20. С тим у вези, нема сумње да је Декарт афирмисао појам истине какав данас познајемо у западњачкој мисли, који је неразлучиво повезан са проблемом спознаје. Ипак, потребно је нагласити да се корени таквог схватања налазе се још код Аристотела.

⁶² С тим у вези, општепозната је мисао филозофа Лудвига Витгенштајна: „Die Welt ist alles, was der Fall ist”. Детаљније видети, А. Ule, Wittgensteinov „svijet”, *Filozofska istraživanja*, год. 7, sv. 1, Zagreb 1987, 147-152.

вековима, све до нашег доба. То не само да би оптеретило наш текст, већ би чини нам се било и непотребно, с обзиром на то да су се све касније мисли о истини умногоме ослањале на оно што су о њој већ рекли филозофи Старе Грчке.

Сходно напред реченом, предмет разматрања у контексту истине у кривичном праву може бити само „случај” који се већ догодио. Оно што се још није догодило, или што се догодило али је остало „неконстатовано”, јер га још нико није сазнао, не може бити предмет „доказивања” пред судом. Како је рекао Финк (Eugen Fink), „бивствујуће може бити без истине, истина никада без бивствујућег”⁶³. Поред тога, оно што је „констатовано”, то јест спознато, да би евентуално постало истина, морало би још бити и исказано⁶⁴, на начин и у поступку како је то предвиђено одговарајућим кривичноправним одредбама. Тако долазимо и до начелног разматрања о појму истине кривичног права.

Истина има у нашем, и не само у нашем кривичном праву, посебно место, јер је одговарајућом одредбом Законика о кривичном поступку установљена обавеза суда на истину. Наиме, суд може засновати пресуду само на истинито утврђеном чињеничном стању, јер је на главном претресу „дужан да изведе закључак о извесности постојања одређене чињенице”⁶⁵. Поред тога, значење израза „извесност” Законик дефинише на следећи начин: „Извесност је

⁶³ E. Fink, *Uvod u filozofiju* (prevod sa nemačkog), Nolit, Beograd 1989, 223.

⁶⁴ Ипак, несавршености и непоузданости говорно-језичке апаратуре свима су из животног искуства познате. С тим у вези, велики писац и филозоф Жан-Пол Сартр свој аутобиографски роман намерно је назвао једноставно – Речи, да би на тај начин „назначио да нема намеру да каже истину, већ да направи причу од онога што мисли да је његова лична приповест” – В. Сирић, *Срећа и несреће* (prevod sa francuskog), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 2002, 153. Видети, Ж.-П. Сартр, *Рећи* (prevod sa francuskog), Paideia, Beograd 2009. На непоузданост речи указује и наш професор Ломпар: „Само ако живот – онај који је подарио дах садашњој речи – осведочава њено дејство, та реч је истинита, мимо сваког спољашњег подударања речи и ствари, мимо сваког одвијања речи у времену, јер она стиже до самог живота из којег придлази. Отуд је данас тешко проценити шта је истина у бескрајном понављању и умногостручавању људских речи. Та процена наликује на плес над понором. Јер, њу мора осведочити оно најдрагоценије: она тражи скривено *да* самог живота” – М. Ломпар, *Моралистички фразменији*, друго издање, Нолит, Београд 2009, 290. Такође, један од наших највећих писаца Милован Данојлић о речима је рекао следеће: „Речи су, или шире, или уже од оног што би требало да покрију; сад су јаче, сад слабије од наука с којим смо пошли у потрагу за њима; увек половично, условно употребљиве...”. – М. Данојлић, *Учење језика*, Српска књижевна задруга, Београд 2008, 84. И многи други указивали су на непоузданост језичког израза. Када је међутим у питању тема нашег рада, јасно је да не постоји други начин долажења до истине и њеног обзнањивања у кривичном поступку од изговорених речи и реченица мањег или већег броја лица, од којих су неки још и непосредно или посредно заинтересовани за исход поступка.

⁶⁵ Чл. 419 ст. 2 Зкп-а; Законик о кривичном поступку Републике Србије, Службени гласник Републике Србије, бр. 72/2011.

закључак о несумњивом постојању или непостојању чињеница, заснован на објективним мерилима расуђивања”⁶⁶. Питање истине у нашем кривичном праву тиме превазилази пуку технологију „утврђивања” чињеница у кривичном поступку. „Открити” истину о чињеницама има много већи значај од тога. Законски императив откривања „пуне” истине о чињеницама упућује на то да је питање истине код нас, не само законска обавеза за суд, већ и етичко питање највишег ранга. То је питање части, које као да стоји на линији оне познате Новалисове (Novalis) мисли: „Човек постоји у истини. Жртвује ли истину, жртвује самога себе. Ко изда истину, издаје себе. Ту није реч о лагању – већ о делању против убеђења”⁶⁷. Ипак, то не значи да је овакву истину заиста могуће досегнути у кривичном поступку. С тим у вези, на питање, да ли се уопште може доћи до било какве истине о извршеном кривичном делу, и ако може – каква је то истина, покушаћемо да дамо начелни одговор у наредном излагању.

Већ смо рекли да се истина у кривичном праву и поступку односи на чињенице. Владајуће је мишљење у кривичноправној науци да „само чињеница може бити истинита или неистинита”, док „вредносна оцена” може бити тачна или исправна, односно нетачна или неисправна⁶⁸. Најважније кривичноправно релевантне чињенице представљају елементе бића кривичних дела, или прецизније, односе се на одређено кривично дело поводом којег се води поступак против конкретног лица – окривљеног односно оптуженог. Другим речима, потребно је доказати, како Законик каже, „са извесношћу”, чињеницу да ли је одређено лице на одређени начин, у одређено време и на одређеном месту у прошлости извршило кривично дело које му се ставља на терет. Тиме се показује да је истина која се захтева у кривичном праву несумњива категорија реалности, јер се односи на неку фактичност, на неку спољну манифестацију „случаја” који се одиграо у прошлости. У ширем смислу, на неку особину света коју би спољашње посматрање могло да открије. Дакле, јасно је да се она не односи на нешто надреално – трансцендентно или метафизичко, што би свакако умногоме отежало, или чак онемогућило њено доказивање. Не односи се ни на симболе, којима ми сами придајемо одговарајуће значење, и чија истина, самим тим, не произлази из особина извесних објеката, већ из значења симбола које се налази унутар граница наше контроле⁶⁹,

⁶⁶ Чл. 2 т. 20 Зкп-а.

⁶⁷ Novalis, Blütenstaub, Nr. 39; Преузето из: К. Hamburger, op.cit, 43.

⁶⁸ Видети, W. Sauer, op. cit, 145.

⁶⁹ Из тога проистиче да постоји више врста „стварности”, па сходно томе и више врста истине. Насупрот таквом схватању, постоје и мишљења да постоји једна стварност, која се само појављује у разним облицима у зависности од различитих погледа на њу. О једном од ових схватања видети детаљно, N. Kitano, *Rasprava o dobru* (prevod sa japanskog), Kokoro, Beograd 2012, 98-112.

као што је то случај код истине у математици⁷⁰. То не значи да је ову „кривичноправну истину” лако доказати, да се она сама од себе открива, јер нам наводно чињенице кривичноправног случаја такорећи стоје на располагању, а наше је само да их „откријемо” и „пронађемо”, као да су неке ствари, а потом и „изнесемо” на увид јавности на главном претресу.

Дакле, чињенице „инкримисаног” догађаја из прошлости, који је предмет суђења, нису ствари које би могли „пронаћи” и самим тим „открити”. Откривање истине о овом догађају из прошлости је много компликованије и ризичније, јер је догађај из прошлости нешто „историјско”, нешто што је већ учињено и самим тим, што је прошло. Наш задатак је да то „историјско” преведемо у садашњост, другим речима, да „чујемо” шта прошлост има да нам „каже”. А овај задатак можемо испунити једино ако „стопимо хоризонт садашњости са хоризонтом прошлости”⁷¹. Ово стапање различитих хоризоната „судбински” је терет свих духовно-историјских наука⁷², укључујући и правну, па и кривичноправну науку и праксу. Ипак, то је истовремено и њихова привилегија, што говори о узвишености ових наука. Сетимо се Платонових речи, који је науке које постоје у *logoi*, у говору, називао храном душе, баш као што су јело и пиће храна тела⁷³. Поставља се питање, какве препреке и искушења стоје на путу успешном испуњењу овог посла. И да ли се он уопште може ваљано обавити. Од одговора на ово питање умногоме зависи и одговор на питање, до какве истине се уопште може доћи у кривичном праву и поступку. Или је пак досезање било какве истине овде немогуће.

Француски филозоф Левинас (Emmanuel Levinas) исправно је приметио да је „историјско заувек одсутно из своје властите садашњости”, да оно изчезава након свог појављивања⁷⁴, да је оно „феномен – реалност без реалности”⁷⁵. Међутим, он из тога извлачи, на први поглед, помало песимистичан, па и депримирајући закључак. Пошто је наине у питању свет феномена, Левинас сматра да нам он не може дати било какав одговор на питање о истини, а да је покушај његовог сазнања најобичнија „идолатрија чињеница, то јест призивање нечег што не говори, и непревладиво мноштво значења и мистификација”⁷⁶. Међутим, упркос спознаје да је веома тешко доћи до овакве истине, да је њено досезање готово немогуће, Левинас се не предаје, већ позива на

⁷⁰ О математичкој истини видети више, В. Rasel, *Analiza Duha* (prevod sa engleskog), Otkrovenje, Beograd 2008, 247.

⁷¹ Н.-Г. Gadamer, *Šta je istina?* (prevod sa nemačkog), Gledišta, br. 4, Beograd 1972, 692.

⁷² Како је рекао немачки филозоф Гадамер, „код њих заиста не постоје никаква мерила која са тако завидном сигурношћу разликују право и тачно од искривљеног и погрешног” – Х.Г. Гадамер, *Истина у духовним наукама*, у: Похвала теорији, Октоих, Цетиње 1996, 48,49.

⁷³ Тако, Х.Г. Гадамер, *ibid*, 54.

⁷⁴ Е. Levinas, *Totalitet i beskonačnost* (prevod sa francuskog), Jasen, Beograd 2006, 50.

⁷⁵ Е. Levinas, *ibid*.

⁷⁶ Е. Levinas, *ibid*.

борбу духа, надчовечански интелектуални напор сваког појединца, ако уопште хоћемо да будемо на њеном путу. Он позива спознаваоца „на бескрајну психоанализу, на очајничко трагање за истинским извором, бар у себи самом, на напор да се пробудимо”⁷⁷. Само тада можемо очекивати да ће у међусобном разговору истинољубивих људи искрснути истина. Левинас је тиме хтео да укаже на сву тежину откривања „историјске” истине, да позове на опрезност приликом обзнањивања „вечних” или „непромењивих” истина, као и да упозори човека да се не уљуљка у својој учмалости и малаксалости духа. То није ништа друго него оно на шта је Ниче (Friedrich Nietzsche), којег поједини неоправдано етикетирају као највећег нихилисту икада⁷⁸, својевремено указивао, да, наиме, „тврђење да је истина ту и да има краја незнању и заблуди, једна је од највећих саблазни света. Ако претпоставимо да се у то верује, онда се тиме паралише воља за испитивањем, истраживањем, обзришошћу, кушањем...”⁷⁹. Уосталом, човек нема много избора. Он стоји пред две алтернативе које се међусобно искључују – „или да капитулира и падне у пуко бивајуће, или да се тек реализује као бивајуће истине, бивајуће феномена”⁸⁰.

На опрезност у трагању за „историјском” истином, каква је у ширем смислу и она која се истражује у кривичном поступку, позивао је пре Левинаса и немачки филозоф и антрополог Гелен (Arnold Gehlen). С обзиром на то да је, по њему, овде реч о односу нечијег става према чињеницама из прошлости, тај однос се манифестује као „однос према натраг”, то је „проба порекла”⁸¹. Он тачно примећује удаљеност неке спознаје од својих праизвора из прошлости, те захтева да ово „осадашњење”, „представљање”, односно „пред очи стављање” чињеница из прошлости у садашњост, мора бити свесно свих ризика. Гелен упозорава да не би стога смели да се „слепо препустимо истини неке спознаје”, већ се морамо потрудити да је, максималним ангажовањем

⁷⁷ E. Levinas, *ibid.*

⁷⁸ И Фуко, по нама исправно, уочава да се Ниче није „одрекао” истине, већ је само лицемерно питање: „Који је најсигурнији пут до истине?”, преобразио у једино исправно питање: „Који је најсмелији пут до истине?”. Тако, М. Фуко, *Моћ/Знанје – одabrani spisi i razgovori* (prevod sa francuskog), Mediterran publishing, Novi Sad 2012, 72. Ниче, међутим (овог пута по нама неоправдано), критикује и оне који вредност истине виде у напору да се до ње дође – што смо уложили више труда да доспемо до истинитог сазнања, то су веће шансе да смо на трагу истине. Он своју критику поткрепљује једним, чини се неприкладним поређењем: „Напор да се попнемо на планину сигурно није мера којом се одређује њена висина”. F. Niče, *Putnik i njegova senka* (prevod sa nemačkog), Paideia, Beograd 1998, 8.

⁷⁹ Лажна истина је за њега кобнија од заблуде и незнања јер „подрива силе с којима се постиже просвећеност и сазнање”; F. Niče, *Volja za moć* (prevod sa nemačkog), Dereta, Beograd 2012, 279.

⁸⁰ J. Patočka, *Izbor iz filozofskih spisa* (prevod sa češkog), Akademska knjiga, Novi Sad 2013, 240.

⁸¹ A. Gehlen, *Čovjek – njegova priroda i njegov položaj u svijetu* (prevod sa nemačkog), „Veselin Masleša” – „Svjetlost”, Sarajevo 1990, 315.

наших интелектуалних капацитета и менталних снага, актуелизујемо у садашњости и тако преведемо у „очевидно стање ствари”⁸². Тек тада ће истина остварити свој крајњи смисао и одлучујући учинак, који „лежи у плодносно-сти”, односно, „способности њеног постигнућа у односу на будућност”⁸³.

И за Јасперса ми се овде никада не налазимо на сигурном тлу, премда је у природи човека да се радо „лаћа једносмислене истине дате у важењу исказа, који су засновани посредством датог опажаја и логичке евиденције”⁸⁴. Јер, „наше знање жели понекад да нас заведе, да нас затвори у свест о ономе што у систематском реду свагда сматрамо стварним и истинитим. Али, током времена, изненади нас ново искуство, ново чињенично стање”. Наша свест која нешто зна тада се мора преображавати⁸⁵. Како каже Хегел (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) – „истина је са стварношћу у савезу против свести”⁸⁶. Из тога Јасперс извлачи закључак да нема једне, непромењиве и за свагда дате истине. „Истина је за човека у времену и стога је историјска, зато као задатак стално угрожена”⁸⁷.

На тешкоће које стоје на путу „чињеничној” истини указивала је на маестралан начин и велики филозоф и хуманиста, коју смо поменули на почетку нашег текста – Хана Арендт. Она с правом истиче да су „чињенице и догађаји неизмерно крхкији од аксиома, открића, теорија – чак и оних који су у највећој мери спекулативни – које је створио људски дух”⁸⁸. Јер, „чињенице и догађаји се збивају у области стално мењајуће људске делатности”. Стога, „када су једном изгубљени, никад их више не може повратити ниједан рационални напор”⁸⁹. Поред тога, чињенична истина „постоји само у мери у којој се о њој говори”, а и тада постоји реална опасност да се она изобличи услед различитих интерпретација оних који говоре. Арендтова се пита, да ли је уопште могуће да се чињенице сазнају без интерпретације, ако се зна да „оне прво морају да буду издвојене из хаоса пуког бивствовања (а принципи избора сигурно нису чињенични подаци), а онда да буду преточене у казивање које једино може да буде саопштено у одређеној перспективи, која нема ничег заједничког са изворним збивањем”⁹⁰. Упркос томе,

⁸² Видети детаљније, А. Gehlen, *ibid*, 320.

⁸³ Видети детаљније, А. Gehlen, *ibid*, 318-321.

⁸⁴ К. Jaspers, *Filozofija egzistencije*, *op. cit*, 62.

⁸⁵ С тим у вези Хајдегер сматра да „истина није обележје тачне поставке, које неки људски субјект исказује о неком објекту и које онда негде, не зна се у ком подручју, важи, већ је истина откривање тога-што-буде, кроз које (откривање) нека отвореност бива”; М. Hajdeger, *O biti istine* (prevod sa nemačkog), *Gledišta*, br. 5,6, Beograd 1972, 876.

⁸⁶ К. Jaspers, *op. cit*, 69.

⁸⁷ К. Jaspers, *ibid*, 77.

⁸⁸ Н. Arent, *Istina i politika*, *op. cit*, 852,853.

⁸⁹ Н. Arent, *ibid*, 853.

⁹⁰ Н. Arent, *ibid*, 858,859.

црвена нит не би се никако смела прекорачити у интерпретирању, те нико не би смео да манипулише чињеницама како му драго, нити да „дира у чињеничну ствар као такву”⁹¹. Како она каже, „убеђивање и принуда могу да униште истину, али не могу да је замене”⁹². Стога се трагање за истином, као модел егзистирања појединца и функционисања друштва, никада не би смео напустити. Трагање за истином, као исконска тежња духовног интегритета, мора бити ослобођено интереса. Оно претпоставља „неопредељеност и непристрасност, слободу од користољубља у мишљењу и расуђивању” појединца⁹³. Главни егзистенцијални облик казивања истине је, како је рекла Арентова, „самоћа филозофа, усамљеност научника и уметника, непристрасност историчара и судије и независност проналазача чињенице, сведока и извештача”⁹⁴.

Овај духовни квалитет, који представља претпоставку успешног трагања за истином, могао би се означити као истинољубивост⁹⁵. Њега би, наравно, морао поседовати и сваки судија уколико жели да досегне истину у кривичном поступку. Истинољубивост је, поједностављено речено, „чињеница психолошке природе и врлина моралне природе. Као чињеница, то је саображеност чинова и речи са унутрашњим животом, или унутрашњег живота са самим собом. Као врлина, то је љубав или поштовање према истини”⁹⁶. Поставља се питање, да ли је поседовање ове врлине довољно да би се достигла „објективна” истина у кривичном праву и поступку, да ли је она гаранција „проналажења” овакве истине? На основу свега што смо до сада рекли о „чињеничној” истини уопште, одговор као да се сам намеће: „објективну” истину немогуће је „открити”, па све да у одређеном кривичном поступку учествују све сами истинољубиви људи, укључујући наравно и судију. Највише до чега се може доћи у кривичном поступку је стога уверење да смо у поседу истине⁹⁷ – веровање да наш суд о чињеницама инкриминисаног догађаја одговара стварности онога што се догодило у прошлости. Веза која

⁹¹ Н. Arent, *ibid*, 859.

⁹² Н. Arent, *ibid*, 876.

⁹³ Тако, Н. Arent, *ibid*, 879.

⁹⁴ Н. Arent, *ibid*, 877.

⁹⁵ Наравно, није свако изношење истине продукт ове врлине, другим речима, оно не представља увек израз позитивне настројености неке личности. Као што је познато, она би се могла и злоупотребити – „употребити као оружје, са задњом намером”, против нечијих интереса. Тако, R. Spaemann, *Moralische Grundbegriffe*, achte Auflage, Verlag C.H. Beck, München 2009, 94.

⁹⁶ А. Конт-Спонвил, *Мала расправа о великим врлинама* (превод са француског), Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад 2014, 235.

⁹⁷ И уопште, сваки појединачни суд о било којој вредности је релативан, јер се налази у људској свести. Видети, Г. Вукадиновић, Схватање професора Радомира Д. Лукића о објективном праву, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 4/2015, 1492.

постоји између појма истине и идеје веровања односно поверења, на коју смо малопре указали, обелодањује се и етимолошки у неким страним језицима⁹⁸. У нашем језику веровати значи – „сматрати, држати, мислити односно бити уверен да је нешто истинито, или да неко говори истину”⁹⁹. Дакле, можемо једино веровати у истину. А што се тиче достизања „објективне” истине, односно, како наш закон каже – извесности, као закључка о несумњивом постојању или непостојању неке чињенице, морали би признати да је то наш „вечити”, али никада достижни идеал¹⁰⁰. Полазећи од тога, Гадамер (Hans-Georg Gadamer) је позивао на „разарање фантома истине одвојене од становишта онога ко сазнаје”¹⁰¹. Ипак, то истовремено не значи да досезање истине у кривичном поступку може бити самовољно, то јест произвољно. С тим у вези, Кантово мишљење и данас је једнако актуелно: „Признавати један суд за истинит, то је један процес који се обавља у нашем разуму и који се може заснивати на објективним разлозима, али који претпоставља исто тако и субјективне узроке у духу онога који суди. Ако овај суд важи за свакога, бар уколико он има ума, онда је његов разлог објективно довољан и у томе случају он се зове *убеђење*. Ако он има свој разлог само у особеноме својству субјекта, онда се он зове *наговор*”¹⁰². Наговор, међутим, може бити само прост привид. Насупрот томе, „истина се заснива на подударности са објектом, у односу према коме се дакле судови свакога разума морају слагати међу собом (*consentientia uni tertio consentiunt inter se*). Према томе, спољашњи критеријум за оцену тога да ли је неко признавање истинитости убеђење или прост наговор налази се у могућности да се оно саопшти и да се увиди да важи за ум сваког човека; јер се у томе случају може бар слутити да ће се разлог сагласности свих судова, и поред међусобне разлике субјеката, заснивати на заједничком основу, наиме на објекту са којим ће се због тога сви субјекти сложити и на тај начин доказати истинитост суда”¹⁰³. Ово признавање истинитости, које је и са субјективног и са објективног гледишта довољно, Кант назива *знањем*¹⁰⁴, те закључује: „Ја се никада не смем поду-

⁹⁸ Видети детаљније, G. Frankfurt, op. cit. 55.

⁹⁹ Видети, Речник српског језика, op. cit, 140. Ипак, у Речнику се код прилога „вероватно” наводи – „по свој прилици”, „доста сигурно” али и „извесно”. Када у том истом речнику на другом месту читамо да реч „извесност” означава особину онога што је „несумњиво”, долази се до неоснованог закључка да речи „вероватно” односно „вероватноћа”, и „извесно” односно „извесност”, могу представљати синониме. Упоредити, Речник српског језика, op. cit, 140, 450.

¹⁰⁰ Слично тврди и Заер: „Zur Feststellung der ‘materiellen Wahrheit’ ist nur ein Wahrheitsurteil möglich, da die objektive Wahrheit eine ewige Aufgabe ist”. – W. Sauer, op. cit, 145.

¹⁰¹ Х.Г. Гадамер, *Похвала њеорјују*, op. cit, 51.

¹⁰² I. Kant, *Kritika čistog uma* (prevod sa nemačkog), BIGZ, Beograd 1976, 487-488.

¹⁰³ I. Kant, *ibid*, 488.

¹⁰⁴ Видети, I. Kant, *ibid*, 489.

хватити да образујем неко *мнење*, ако немам бар неко *знање* посредством кога један суд који је по себи само проблематичан добија неку везу са истином која је, премда непотпуна, ипак нешто више од произвољног уображења¹⁰⁵.

Поставља се питање, да ли је суд у могућности да у кривичном поступку дође барем до таквог уверења о чињеницама извршеног дела које квалитативно може прерасти у напред поменуто Кантово *знање*. Сматрамо да може, премда му на том путу стоје бројне, објективне и субјективне препреке. Не улазећи детаљније у њихову анализу, највећа тешкоћа огледа се у томе што се криминални догађај који је предмет суђења, по правилу, десио у прошлости, услед чега суд редовно не сазнаје кривичноправно релевантне чињенице властитим опажањем као и непосредном спознајом. До њиховог сазнања он долази посредно, преко других извора информација о истима. Дакле, своје знање о делу он у суштини темељи на предању једног или већег броја лица. Сходно томе, да би суд истинито утврдио чињенично стање које је проузроковано у прошлости и које је предмет суђења, морао би да категорије поретка – мишљења и језика различитих субјеката кривичног поступка, као извора информација о делу, сакупи и доведе у међусобну везу¹⁰⁶. А у којој мери је то тежак посао не би требало посебно истицати¹⁰⁷. Ипак, тиме се невоље суда у трагању за истином не завршавају. Након селекције прикупљеног доказног материјала, суд је у обавези, не само да изгради сопствено мишљење о томе шта се заиста десило у прошлости, већ затим и да предметно дешавање опише речима које верно осликавају кривичноправно релевантну стварност извршеног дела. Тек када до тога дође, могло би се рећи да је чињенично стање, на „развалинама” прошлог догађања, реконструисано у садашњости. Вечита је дилема, када окончати поступак реконструкције, када објавити да је поступак конституисања чињеничног стања у садашњости окончан¹⁰⁸. И да ли се икада можемо задовољити постигнутим, као и

¹⁰⁵ I. Kant, *ibid.*

¹⁰⁶ Како је рекао Карл Енгиш, „правник се креће по дивљини сумње и различитости мишљења, унутар којих се лагано и опрезно мора кретати да би нашао прави пут”. Видети, K. Engisch, *Wahrheit und Richtigkeit im juristischen Denken*, Max Hueber Verlag, München 1963, 22.

¹⁰⁷ Како је у овом раду већ цитирани Милован Данојлић рекао: „Свет је пун несагласности између звучања и значења, гледања и слушања, наслуђивања и пуног разумевања”. Видети детаљније, М. Данојлић, *op. cit.*, 80.

¹⁰⁸ „Суд закључује поступак извођења доказа. Када се ово тачно догађа, о томе нам не говори ниједна одредба о вођењу судског поступка, али нам говори често и с правом критикована пракса. У једном погледу можемо се потпуно ослонити на њу. У оквиру ње се дошло до сазнања да и приликом успостављања чињеничног стања постоји нешто попут осећаја засићености. Одједном се све слаже. И сликарима је познат тај осећај. Један сувишан потез четкицом и слика је уништена, један потез премало и она није завршена. Они једноставно знају када треба да престану”. Тако, V. Grasník, *Ka novoj teoriji prava* (prevod sa nemačkog), Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci – Novi Sad 2001, 243.

семо ли јавно објавити како чврсто верујемо¹⁰⁹ да чињенично стање верно одражава стварност онога што се десило у прошлости. По Карлу Енгишу (Karl Engisch), изузетном немачком теоретичару права, смео. Прави тренутак за овакву објаву суда, мишљења је овај аутор, следећи је: „Поступи ли он у проналажењу своје одлуке строго логички, методски тачно и уверљиво, упусти ли се он без предрасуда, отворено и стрпљиво у дискусију, свако мишљење са разумевањем узме у обзир и размотри, али и размисли о консеквенцама и позадинама сваког вредносног гледишта да би на крају донео онакву одлуку која се њему чини исправном, тада би могли рећи да таква одлука има снагу убедљивости која чува од грешака”¹¹⁰. То не значи да је Енгиш био мишљења да у процесу изналагања истине суд не може погрешити. Грешке су овде нажалост неминовне. Он је на тај начин хтео да истакне да су врховне особине које би сваки судија морао поседовати – истинољубивост, одговорност и марљивост, премда се све може свести на првопоменућу врлину. Истинољубивост је, дакако, искрени напор да се дође до истине. То је интелектуална врлина бескомпромисног трагања за истином, која од истине чини вредност и која јој се подчињава. Само нам истинољубивост даје за право да верујемо да смо у поседу, или барем на трагу истине, па и када је у питању истина у кривичном праву. Једино уз помоћ ове врлине можемо очекивати да ће интерпретативни склоп који се зове чињенично стање бити заокружен, и тиме процес реконструкције извршеног кривичног дела из прошлости на ваљан начин окончан. Ипак, значај који се идеји истине и врлини истинољубивости данас придаје, не улива оптимизам¹¹¹. Остаје једино нада да ће позитивна струјања на интелектуалном, културном и моралном плану у будућности донети са собом дух неких прошлих времена у којима се на истину гледало другачијим очима, пуним наде и поносите гордости.

¹⁰⁹ Тако је уосталом и са целокупним нашим сазнањем које нам никада не јамчи извесност, већ само мању или већу вероватноћу. „Коме то није довољно, мораће да се потруди да открије неки нови свет. У нашем свету морамо се задовољити са привременошћу и несигурношћу нашег сазнања. Отуда у овом нашем свету остаје нам само усуд одлучивања. Јер, овај наш свет је свет људи”. Тако, А. Kaufmann, *Rechtsphilosophie im Wandel*, Athenäum Verlag, Frankfurt am Mein, 1972, 325.

¹¹⁰ К. Engisch, *ibid.*

¹¹¹ Видети о томе на самом почетку нашег текста.

*Dragiša S. Drakić, Ph.D., Associate Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad
D.Drakić@pf.uns.ac.rs*

Fundamental Consideration of Truth – in General and in Criminal Law

Abstract: *In this paper the author deals with the eternal issue of truth – in general and in criminal law. In the first part of the paper the author speaks about the significance of truth as such, but also about its role and place in contemporary society. He continues elaborating the idea of truth as it was in ancient Greek philosophy and poetic tradition given that Ancient Greece represents the cradle of the idea of truth. This part of the paper ends with an analysis of the Aristotle's understanding of truth which is, according to the author, the beginning of the new era of modern understanding of the truth phenomenon.*

In the following part of his paper the author analyses the opinions of the 20th century outstanding philosophers who occupied themselves with so called factual truth – which, in his opinion, includes the truth reached in criminal law. This type of truth is analysed further. The author concludes that the maximum to be reached in the criminal procedure is conviction i.e. belief that we are in the possession of truth. When reaching „objective“ truth is concerned as undoubtless certainty that a criminal offence has been committed, as well as all details referring to its commission, the author believes that this is the “eternal” but never accomplished ideal. Finally, the author proposes the modality of truth, which is most likely to be accomplished within criminal law and procedure.

Key words: *truth, criminal law, criminal procedure, philosophy, conviction, certainty.*

Датум пријема рада: 05.05.2016.